

CZU 930.1(498)(092)=135.1

„A FI ISTORIC” ÎN CONCEPȚIA LUI B.P. HASDEU (Note dintr-o lecție publică)¹

Dr. hab. Liliana ROTARU,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3051-5721>

Dacă ar fi să extragem esențialul din moștenirea intelectuală a lui B.P. Hasdeu privind profesia de istoric, atunci ar trebui să pornim de la o idee simplă, dar incomodă: istoricul nu este doar un erudit neutru sau un autor de texte despre trecut, ci un garant al adevărului public și responsabil moral pentru felul în care o societate își înțelege trecutul. În vremuri calme, această funcție pare aproape firească. În vremuri tulburi – așa cum sunt cele pe care le trăim astăzi – ea devine decisivă pentru sănătatea morală a unei societăți.

Hasdeu a trăit într-o epocă în care istoria se profesionaliza, iar istoricul începea să se contureze ca figură distinctă, cu drepturi, dar și cu obligații. În acest context, el a simțit acut nevoia unui cod de conduită al breslei, capabil să-i separe pe istoricii autentici de amatori și să introducă disciplină, rigoare și responsabilitate în scrisul istoric. Istoria nu mai putea fi lăsată la îndemâna improvizației sau a entuziasmului patriotic necontrolat.

Pentru Hasdeu, „a fi istoric” înseamnă, înainte de toate, competență. Multă carte, muncă de „uvrier”, răbdarea de a aduna izvoare, de a verifica, de a compara, de a corecta. Dar competența, de una singură, nu este suficientă. Istoricul trebuie să fie și artist, adică să aibă acea capacitate rară de a da sens materiei brute, de a vedea structuri, legături, semnificații. Fără rigoare, istoria se

¹ În data de 26 februarie 2026, dr. hab. Liliana Rotaru, conferențiar universitar la Universitatea de Stat din Moldova, a ținut o lecție publică (o conferință) la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” cu titlul „«A fi istoric»: exigențele unei profesii în gândirea lui B.P. Hasdeu”. Evenimentul a avut loc cu prilejul celor 188 de ani de la nașterea marelui cărturar. Fiind istoric de profesie, Liliana Rotaru a analizat din interior limitele, rigorile, amplitudinile și libertățile de interpretare a istoriei din perspectiva unui mare reprezentant al domeniului. Având o teză de doctorat dedicată concepției istorico-filosofice în opera lui B.P. Hasdeu (actualmente fiind preocupată de istoria învățământului superior din RSSM), dna Rotaru a vorbit despre uriașa responsabilitate care revine cronicarilor din toate timpurile – înregistrarea obiectivă a evenimentelor în procesul de acumulare a memoriei umane. (Dr. hab. Elena UNGUREANU)

transformă în retorică; fără talent, ea rămâne o simplă arhivă de date. Hasdeu cerea, așadar, o îmbinare dificilă, dar indispensabilă: trudă și viziune, metodă și inteligență creatoare.

„Istoricul este un uvrier și un artist totodată. Ca uvrier, el adună; ca artist, el dă brutei materii acea sublimă expresiune, care face ca statuiele lui Canova sau curțile Alhambrei nu sînt din piatră, că Madona lui Rafael nu este o pînză sau o scîndură îmbuibată de niște sucuri vegetale. Sculptorul, pictorul, arhitectul sînt numai artiști; ei lasă vulgului sarcina proviziunii. Istoricul, din contra, el singur strînge, singur scoate piatră, țese pînză, taie scînduri, fierbe culori; și apoi tot el singur scuipă, edifică, pingă! De aceea sînt destui sculptori, destui arhitecți, destui pictori; de aceea sînt prea puțini istorici.”

Bogdan Petriceicu HASDEU. *Scrieri*. Vol. 8.
Chișinău: Editura Știința, 2008.

Dincolo de competență și talent, Hasdeu a pus în centrul profesiei un cod moral exigent. Primatul adevărului, refuzul falsificării și fabricării de date, obiectivitatea, spiritul critic și responsabilitatea față de cititorul prezent, dar și față de generațiile viitoare sunt, în viziunea sa, condiții fără de care istoria încetează să mai fie știință. Patriotismul poate fi o „pârghie” care te apropie de trecut, dar nu are dreptul să dicteze concluziile. Odată intrat în știință, istoricul trebuie să fie „om prin rațiune”; altfel, „provincialismul și fanatismul ucid istoria”.

Această lecție este cu atât mai actuală astăzi. În Republica Moldova, unde coexistă și se confruntă curențe istoriografice antagonice, unde trecutul este adesea câmp de luptă ideologică, istoricul este pus frecvent în fața unei alegeri incomode: între adevăr și confort, între document și comandă, între probă și slogan. Într-o societate supusă presiunilor geopolitice și tentației rescrierilor ideologice, profesia de istoric devine un adevărat test de moralitate publică.

Hasdeu rămâne un reper nu pentru că ar fi fost lipsit de greșeli – dimpotrivă, opera sa arată cât de greu este să fii consecvent propriilor principii –, ci pentru că ne obligă să înțelegem un lucru esențial: fără exigență, istoria alunecă în propagandă; fără curaj, adevărul rămâne doar o intenție declarativă. Istoria nu este o armă pentru polemici trecătoare, ci o formă de responsabilitate față de realitate. Iar o societate care își pierde criteriul adevărului istoric riscă, inevitabil, să-și piardă și criteriul adevărului civic.

„Până acum, și cine știe până când de acum înainte, o istorie română, nu numai scrisă românește, ci în genere, rămâne una dintre *pia desideria* ale științei și ale națiunii. (...) Istoria este criteriul legilor nașterii, a creșterii, dezvoltării, slăbirei, pieirei și renașterii a popoarelor în spațiu și timp, și ale părtășiei ce toate aceste faze o au întru neconținutul progres al omenimei, pentru carea nestatornicirile deosebitelor neamuri sunt simplicele strămutări ale puncturilor, producători de o mai mare circulațiune și, prin urmare, de o viață mai putinte!

Acesta e un ideal, precum tot idealul, numai în parte realizabil...”

Bogdan Petriceicu HASDEU. *Scrieri*. Vol. 7.
Chișinău: Editura Știința, 2012.

De aceea, revenirea la Hasdeu nu este un exercițiu aniversar, ci un act de igienă intelectuală. Într-o epocă în care se duce o luptă pentru minți și memorie, el ne reamintește că demnitatea istoricului nu stă în aplauze, nici în afiliere politică sau ideologică, ci în fidelitatea față de adevăr, verificare și rigoare. Poate că aceasta este, astăzi, cea mai importantă formă de serviciu public pe care o poate face un istoric.

Concluzii

Perioada în care a trăit B.P. Hasdeu a fost una de profesionalizare a științei istorice și de formare a tagmei profesionale a istoricilor români. În acest context, Hasdeu vedea drept imperativ stabilirea unor norme care să-i separe pe istoricul-om de știință de amator și să disciplineze scrisul istoric.

B.P. Hasdeu consideră că istoricul autentic trebuie să îmbine competența (munca de „uvrier”) cu talentul (artistul), insistând pe necesitatea unei pregătiri serioase (studiu exhaustiv, lecturi, cunoașterea mai multor limbi, acumularea și verificarea izvoarelor), perfecționare continuă și deschidere interdisciplinară, dar și pe „geniu”/spiritualitate: fără rigoare rămâi la retorică, iar fără talent rămâi la simplă acumulare de materiale.

Patriotismul poate motiva interesul pentru trecut, dar nu poate dicta concluziile: istoricul trebuie să fie „om prin rațiune”, să evite falsificarea, provincialismul și fanatismul, să urmărească obiectivitatea și să-și asume efectele scrisului asupra prezentului și viitorului (deși textul subliniază și contradicția dintre idealul hasdeian și unele derapaje ale practicii lui, inclusiv falsuri „patriotice”).